

חנה טרגר (ברנט)

חנה טרגר (1870-1943), סופרת ועסקנית ציבור, נולדה בלונדון לאביה זרח ברנט (1843-1935) ולאימה רחל-לאה. אביה, יליד ליטא, היה תלמיד ישיבה בסלובודקה (קובנה) כשיום אחד בא סוחר מלונדון בשם יצחק הכהן, לקחת לו חתן לביתו. מורו של ברנט, הרב חיים קרויזר, המליץ עליו, אבל ברנט סרב. הוא לא הבין כיצד הרב, שהיה אוהב ציון וחינך ועודד את תלמידיו לעלות לארץ ישראל, שולח אותו ללונדון. לבסוף בברכת הרב הסכים ללכת ללונדון (1865) בתנאי שזו תשמש לו תחנה זמנית בדרך לארץ ישראל. ואכן, אחרי שבע שנות שהות בלונדון, כשקיבל ברנט אזרחות בריטית, לקח את אשתו ואת ביתו חנה (היתה אז בת שנה וחצי), ובסוף 1871 קמו ועלו לירושלים.

ברנט בא לארץ עם כסף רב. בלונדון הקים בית מלאכה למעילי פרווה, ולפי עדותו (בזכרונות שהוא פרסם לימים, 1929), הצליח מאוד בעסקים אלה. לא כן בארץ. כאן, בירושלים שבין החומות, ירד תוך זמן קצר מנכסיו, וכשכלו כל הקיצין, קם ועזב ללונדון. ב-1874 שב שנית עם הון חדש. בשנה זו החלה קבוצת יהודים להתארגן לצאת מן החומות ולבנות שכונה חדשה בשם "מאה שערים". ברנט לקח חלק בבניית השכונה, השקיע מכספיו, ושוב נשאר ללא מחיה. הפעם השאיר את משפחתו כאן, ולאחר כשנה שוב חזר עם משאבים כלכליים. כך נדד ברנט כחמש עשרה פעמים בין ארץ ישראל ללונדון, כשלעיתים המשפחה עימו ולעיתים בלונדון או בארץ. בנדודים אלה העביר בכל פעם כספים לארץ - לקניית אדמות ולבניית יישובים, וניצל את נסיעותיו לפגישות עם קהל של חובבי ציון ועם מנהיגים ונדבנים יהודים באירופה ובאנגליה, לעוררם ולעודדם לסייע לקידום המפעל החלוצי. ב-1878 נמנה עם מייסדי המושבה הראשונה פתח תקווה (שם חיה המשפחה בסוף שנות ה-70 ושנות ה-80); בראשית שנות ה-90, עבר עם המשפחה ליפו, קנה אדמות מצפון לעיר והקים את "נווה שלום" (1891), שכונה עברית עם אורה עממית מסורתית. ב"נווה שלום" התיישב עם משפחתו לצמיתות.

סיפורי נדודיו ופעילויותיו של האב בארץ ובלונדון, הוא למעשה סיפור ילדותה ונעוריה של חנה טרגר. היא חיה בירושלים העתיקה (71-1872, 1874), בשכונה החדשה שמחוץ לחומות - "מאה שערים" (1875, 1877), וכן בפתח תקווה של השנים הראשונות לייסודה (1878-1880) עד שזו נעזבה בשל הקדחת הקטלנית. כששוקמה המושבה, חזרה אליה גם משפחת ברנט (1885-1887), בנתה בית בן שתי קומות (הקומה הראשונה הוקדשה לבית

כנסת), וחונכת הבית ובית הכנסת נחגגה בפי כל כ"חג לאומי" (1886). חנה רכשה את חינוכה והשכלתה בין מוסדות הלימוד בלונדון ובארץ ישראל. בקיץ 1887 שוב עזבה המשפחה ללונדון, אבל עם שובה לארץ, חנה נשארה בלונדון, כדי להשלים את לימודיה התיכוניים, ולהמשיך בבית הספר לאחיות, שם התמחתה במקצוע המיילדות. ב-1888, נישאה לאיש העסקים ישראל גוטמן (Gottman), וילדה שתי בנות: שרה (1889) ורוז (1891). נישואיהם ארכו עשר שנים: בעלה נקלע למצוקה עסקית קשה, המצב הכספי דירדר את בריאותו, והוא נפטר בדמי ימיו. במשך שנים גידלה את ילדותיה בכוחות עצמה, וכשנישאה בשנית, ללאזר טרגר, גם לא שפרו עליה חייה. טרגר, כימאי במקצועו, חוקר ובר סמכא (כתב ערכים באנציקלופדיה לרפואה שיצאה לאור בלונדון), חלה במחלת השחפת והיה לנכה שנזקק לטיפול מתמיד. אך הטרגדיה המזעזעת ביותר פקדה אותה עם מות בנותיה: רוז, בתה הצעירה, נפטרה מדלקת ריאות (1911), וביתה הבכורה, שרה, לקחה את נפשה בכפה (1924).

ב-1926 שבה לארץ. התגוררה בתל אביב ולאחר מכן בכני ברק. נפטרה בספטמבר 1943, ונקברה בנחלת יצחק. טרגר, כאמור עסקה במיילדות, עם זאת לקחה חלק פעיל בחיים הציבוריים והתרבותיים של הקהילה היהודית בלונדון. ראשית פעילותה החלה במלחמת העולם הראשונה, כאשר סייעה לאשפוז פליטים יהודים שהגיעו מאירופה חסרי-כל ונגועים במחלות קשות (בית החולים היהודי היה אז בשלבים ראשונים של פיתוח). פעילות נוספת שיזמה בתקופת המלחמה (1917), היתה הקמת 'חדר-קריאה פתוח' (The Jewish Free Reading Room) לקהל היהודי במזרח לונדון, ואף ניהלה אותו כספרנית. פעילות זו התפתחה כפועל יוצא מעסקנותה ב'חברה להפצת הספרות היהודית' (Society for the Distribution of Jewish Literature), וכן מתגובתה לדבריו של כומר אנגלי שטען: "אם מאמצי הנוצרים להפיץ ספרות בין היהודים – נדחית על ידם, מדוע שלא יפעלו הם עצמם לרווחתם הדתית, "If the Christian efforts for proselyting amongst Jews are resented, why do they not do something themselves for their own religious welfare, and distribute amongst themselves literature appertaining to the tenets of their own faith, and thereby try to inculcate a more spiritual outlook in their midst".

בראיון למלאת שש שנים לפעילות זו (1923), סיפרה הגב' Robert B.Solomon בראיון ל-**Jewish Chronicle**, כיצד בתקופת המלחמה פקדו את חדר הקריאה עשרות רבות של חיילים יהודים, שלאחר מכן היו שולחים מכתבים מהחזית ל- "Mrs. Trager, our custodian", ובעיקר הודו לה על חומר הקריאה שהיא ציידה אותם ביציאתם לקרבות. גם לאחר המלחמה, המשיך המקום להיות פופולארי ביותר בקרב יהודי מזרח לונדון. פעלה שם ספרייה והתקיימו הרצאות בעיקר בנושאי ספרות והיסטוריה. בכל האירועים האלה נכח קהל רב של צעירים ומבוגרים, ובערבי שבתות התקיימו גם קבלות שבת לילדים ולנוער.

ואכן נושאי חינוך והשכלה המשיכו להעסיק את חנה טרגר, והיא מצאה להם ביטוי לא רק בעשייה ציבורית אלא גם בכתיבה פובליציסטית בעיתונות היהודית דאז (כמו מאמרה על קידום השכלתה וחינוכה של הצעירה היהודיה שהתפרסם בכתב העת, **The Sinaist 1919**). עם זאת ראו אור, בין השנים 1919-1926, ארבעה ספרים פרי עטה. שלושה מהם קבצים של סיפורים לילדים, והרביעי למבוגרים. כאן יש לציין כי כל כתיבה (לנוער ולמבוגרים), עוסקים אך ורק בארץ ישראל של המאה ה-19/ראשית המאה ה-20, כשהיא עושה שימוש בחומרים האוטוביוגרפיים שלה.

שלושת הקבצים של הסיפורים לילדים:

Festival Stories of Child Life in a Jewish Colony In Palestine (1919)

Stories of Child life in a Jewish Colony in Palestine (1920)

Pictures of Jewish Home-Life Fifty Years Ago (1926) - מביאים את סיפוריהם של ילדים ירושלמים

מ"מאה שערים" של שנות ה-70, ושל ילדי המושבה פתח תקוה משנות ה-80. כאמור, סיפורים אלה פונים אל הילד היהודי דובר האנגלית, וכן כל ספר פותח ב"הקדמה" של אישיות בולטת בקהילה היהודית-האנגלית של אותם ימים.

את ההקדמה לקובץ הסיפורים הראשון כתב הרב הראשי של בריטניה דאז, הרב Joseph Herman Hertz (1872-1946), בהדגישו את הצד החינוכי שבהם, כלומר, סיפורים שמרחיבים את הכרותו של הקורא-הילד עם טכסי החג היהודי, והפעם במסגרת המתחדשת של ההתיישבות החקלאית בארץ ישראל. כלומר, יש כאן גישור וקירוב לא רק בין יהדות וציונות אלא גם בין תפוצה ומולדת. המקדים לקובץ הסיפורים השני הוא המלומד היהודי, איש קמברידג', Israel Abrahams (1858-1925), שמציין כי קסמו של קובץ סיפורים זה הוא לא רק בעלילות הסיפוריות שבו אלא גם ב"אמת" שלו. כלומר, הוא מציג את טרגר לא רק כסופרת אלא גם כמתעדת את חיי הילדים בארץ ישראל, תיעוד המוסר בצורה אוטנטית ומהימנה את אמת התקופה והלכי רוחה.

יחד עם זאת, אלה הם סיפורי עלילה מלאי פעילות, סקרנות ושובבות, שנלקחו על הרוב מהווי חייהם של אחיה ואחיותיה הקטנים במושבה. ילדי טבע אלה, שהמרחבים הפתוחים סביב מספקים להם הרפתקאות שיש עימן שעשוע וסכנה כאחד, יוצאים לירקון לדוג דגים גם אם אינם יודעים לשחות, עולים על גב גמל מבוהל שמוביל אותם לכפר ערבי זר, מתמודדים עם מחלות עיניים קשות, הולכים ברגל ליפו להביא תפוזים לחבר חולה, וכדומה. כאן יש לזכור שיצירות אלה הן למעשה ספרות הילדים הארץ ישראלית הראשונה; ספרות שמספרת מה זה להיות

ילד או ילדה בראשית של החיים הלאומיים כאן - בנופים הצחיחים, בתנאים הנחשלים, ויחד עם זאת להיות שותפים עם המבוגרים, בבניית מולדת ועם.

גם סיפורי הילדים מ"מאה שערים" חושפים סיפורי עלילה סוחפים לא פחות. הספר בנוי כצורר מכתבים שנשלחים מאח ואחות ירושלמיים לקרוביהם בלונדון. כל מכתב שמתקבל, נקרא תמיד בצוותא, בערב שבת אחרי הארוחה, ומעורר שיחה ודיון אודות חיי הילדים שם וכאן. ואכן הדיון המשווה בין ירושלים ללונדון הוא מאיר עיניים, ובעיקר בתובנות שהוא מעלה לגבי השאלה: כיצד סביבה ונוף בונים בכל מקום מנהגים ואורחות חיים שונים, גם אם התרבות היהודית היא אחת. המקדים לספר זה גם הוא איש חינוך ולימוד: Leo Yung (עורך ה-Sinaist ולימים הרב של ה-Jewish Center במנהטן, ופרופסור לאתיקה ב-Yeshiva College).

Pioneers in Palestine, Stories of one of the First Settlers in Petach Tikva (1923), הוא כאמור ספר לקורא המבוגר, וטרגר מקדישה אותו ללורד בלפור על מאמציו להקים מחדש בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל (הצהרת בלפור, 2 בנובמבר 1917). הספר פורש פרקי חיים מתקופות שונות בהן עשתה חנה טרגר בארץ, והם מוצגים - כמימאר, כתיעוד או כעיבוד ספרותי. זאת ועוד. פרקים אלה, ובעיקר הראשונים שבהם, הם מקור דיווח אוטנטי ונדיר מפי ילדה שאביה היה אחד מארבעת יוזמי ומייסדי פתח תקווה, ושגם היא חיה היסטוריה ראשונית זו כחלק מהנרטיב האישי והמשפחתי שלה. במילים אחרות, טרגר חושפת באמצעות סיפורי ילדותה פרשיות מתולדות המקום שלא תמיד ניתן למצוא בספרי ההיסטוריה הרשמיים, כמו: היעלמות האב וחבריו בחיפוש אחר קניית אדמות פתח תקווה, החיים באוהל משותף עם משפחות המייסדים, בניית בתי הברוך, מקומן של הנשים בהתקפה הראשונה על פתח תקווה, וכדומה.

זכרון מיוחד במינו, שגם אותו לא ניתן למצוא במקור אחר, הוא: מחאת הצעירות לזכות בחירה משלהן (1886). המחקר הפמיניסטי טוען כי לו נשים היו כותבות היסטוריה, הנרטיב ההיסטורי היה שונה. דוגמה לכך הוא זכרון זה. כידוע, בארץ ישראל של העליות הראשונות הנשים היו משוללות זכויות, ורק אחרי מאבק מיוסר ועקשני במשך שנים, הושגה זכות אזרחית-אלמנטרית זו של לבחור ולהיבחר (1926).

כותבי ההיסטוריה מציינים את ראשית הפולמוס על זכות הבחירה לנשים ב-1903 (ב"כנסייה הראשונה" שהתקיימה בזכרון יעקב) ולאחר מכן ב-1918 (סוף מלחמת העולם הראשונה). לפי טרגר התחיל, כאמור, פולמוס זה בפתח תקווה של 1886, כשצעירות המקום יצאו חוצץ נגד אי שיתופן בבחירות לוועד המושבה רק בשל היותן

נשים. לפי טרגר, צעירות אלה קראו בעיתונות של אותם ימים אודות מאבקן של הנשים הסופרז'יסטיות בארצות הברית על זכות בחירה משלהן. ידיעה זו הזעיקה אותן לפעול בדרך דומה, וכך הן מוקיעות את אפלייתן כאן:

“And now... is the time for us colony women to take a stand for our fair share in communal matters. Here we are, helping to build up a new commonwealth in a country where we are all really free to do as we like. Are we going to build on a basis of equality or not? Have not we women taken our part in the founding of this colony as fully as the men have? Did not our mothers suffer and struggle as well as our fathers? Have we girls ever refused to help in any kind of work, indoors or out? etc.”

ואכן עם שאלות אלה עברו הצעירות מבית לבית, במטרה לשכנע את האבות לשנות את החוק ולהעניק גם להן את האפשרות לבחור. האבות בדרך כלל לא הגיבו, ואילו האימהות הן הן שתקפו את הבנות בהתנגדותן לדרישה זו. אימהות אלה טענו שהבנות הן צעירות, וחסרות מחשבה עצמאית, ולכן הן נסחפות אחר כל אופנה טיפשית. אבל יום יבוא וכאשר תנשאנה לאיש ותתיישבנה בדעתן, אין ספק שתפסקנה מלהתערב בעניינים לא להן. טרגר, שהיתה אחת מצעירות אלה - לא פסקה מלהתערב, וגם לאחר מכן, במסגרת הקהילה היהודית באנגליה, המשיכה לתבוע ולפעול למען זכויות האישה היהודיה, השכלתה ומעמדה. גם כשהיא באה לספר את תולדות פתח תקווה, היא לא שוכחת אירוע נעורים זה, ומתארת אותו כאחד האירועים המכוננים שעיצבו את תודעתה כאישה. במילים אחרות, בניגוד לכל ספרי התיעוד והמימאר שמחקו פרשה זו, באה חנה טרגר ומחזירה לזכרון הקולקטיבי שלנו מידע "היסטורי" משלים ומפתיע זה.

החלק הראשון של ספר זה מקיף את השנים 1878-1887, ואילו החלק השני מוביל אותנו לתקופה מאוחרת יותר. ב-1905 ביקרה טרגר בארץ. במשך שבועות טיילה כאן: התגוררה ב"נווה שלום" אצל הוריה, ביקרה באתרי ילדותה בירושלים ובפתח תקווה, ושבה ופגשה את חברותיה וידידי המשפחה. שיבה מאוחרת זו הניבה זכרונות חדשים, וכן עיבוד של חומרי העבר לסיפורים כמו: "A Judean Romance", "Shmuel", "The Fireband".

ערך מוסף לספר זה, הוא מאמרו המקדים של Israel Zangwill (1864-1926), סופר, מנהיג ואיש רוח. במאמר ארוך (12 עמ') מברך זנגוויל על סיפורים אלה, בטענו שהם אמורים לשמש חומר להיסטוריון לעתיד לבוא. הוא מדמה סיפורים אלה למקורותיו של נהר, נהר ההיסטוריה, שראשיתו צר ועם הזמן הוא הולך ומתרחב. סיפוריה של טרגר הם המקורות להיסטוריה היהודית החדשה ההולכת ומתרחבת בארץ ישראל - היסטוריה הפותחת במפעליהם של המתיישבים הראשונים, אותם הוא מכנה: "Pilgrim Fathers of the new Hebrew race". בהזדמנות זו פונה

זנגויל לבדוק גם את המפה הפוליטית החדשה של המזרח הקרוב, שהלכה והתגבשה עם כניסתה של האימפריה הבריטית לאיזור זה, ומסביר את תפקידו ותרומתו של העם היהודי לקידום ופיתוח המקום.

ואכן הופעתם של סיפורים ארץ ישראליים אלה באנגליה, בצמוד לאירועים הפוליטיים הגורליים של הצהרת בלפור והמנדט הבריטי בארץ, ריגשו והלהיבו את הקורא היהודי דובר האנגלית, ועדות לכך יש למצוא במכתבים הרבים הנמצאים בארכיונה של חנה טרגר ובעיקר אלה שהתקבלו מאנשי רוח יהודים וציונים כמו, ד"ר מקס נורדאו, נינה סאלאמאן, הנרייטה סולד, שופט בית המשפט העליון בארצות הברית לואיס ברנדייס, ואחרים. כאמור, אחר צאת ספרה האחרון (1926) עלתה טרגר ארצה. היא התקבלה על ידי בני משפחתה הרבים (אביה, אחיה וצאצאיהם), והם גם שתמכו וסעדו אותה כל השנים. המשיכה לכתוב, אבל נראה שהקהילה הספרותית בארץ לא גילתה עניין בכתיבתה. רק ברשימה אודות ספרה **Pioneers in Palestine** (הארץ, 2.7.26), מבקר ספרות בשם ב. פרי ביקש להפנות את תשומת הלב אליה, בכותבו: "ספרה של הגב' טרגר, אמר זנגויל בהקדמתו, כתוב בפשטות מקסימה שתחבבו על הקורא... אולי גם הקוראים הנוצרים יוקסמו לא פחות מן היהודים... אולם עד שהאדון זנגויל דואג לקוראים הנוצרים, אני מצר על הקוראים העברים בארץ ישראל שבשבילם חתום עדיין ספר חשוב זה, המפיץ אור על תקופה כה קרובה וכה זרה לנו בעת ובעונה אחת".

כאמור, במשך כל השנים לא הכירו בארץ את כתביה, ורק בסוף שנות ה-70 הופיעו לראשונה תרגומים לסיפורי הילדים שלה בעיתון הנוער **הארץ שלנו**, ובאמצע שנות ה-80 - בקובץ **סיפורי נשים בנות העלייה הראשונה** (ראו ביבליוגרפיה). עיריית פתח תקווה קראה רחוב על שמה ב-2004.

ביבליוגרפיה:

מקורות ראשונים:

- * חנה טרגר, "כשפתח תקווה היתה אוהל אחד" (תרגמה יפה ברלוביץ), **הארץ שלנו**, חוברות 15-16, ינואר 1979;
- * חנה טרגר, "פרחים של תפוחי אדמה" (תרגמה כנ"ל), **הארץ שלנו**, חוברת 3, ספטמבר 1982.
- * חנה טרגר, "הפתח לתקוה", "זכות בחירה לנשים", **סיפורי נשים בנות העלייה הראשונה** (ערכה ותרגמה יפה ברלוביץ), תל אביב, 1984, 2000.
- * Hannah Trager, "The Jewish Girl in England", **The Sinaist**, vol. 3, Feb. 1919, pp.19-26
- * "Votes for Women, (Hannah Trager), A Forward", **Journal of Women's**

History, Special Issue, ed.: C.Farnham, J.Hoff-Wilson, Indiana University, Bloomington, Indiana, Spring 1990, vol.2, no.1, pp. 196-199.

מקורות משניים:

- * יפה ברלוביץ, "נשות פתח-תקוה תובעות זכות בחירה", **עתמול**, כרך ו' גל' 3, ינו' 1981, עמ' 14-15.
- * כנ"ל, "חנה טרגר - מספרת נשכחת של העלייה הראשונה", **עיתון 77**, גל' 25, יוני 1981, עמ' 32-33, 45.
- * כנ"ל, "הגיעה שעתנו: זהות נשית, כתיבה נשית", **להמציא ארץ להמציא עם, תשתיות ספרות ותרבות ביצירה של העלייה הראשונה**, תל אביב, 1996, עמ' 47-62.
- * כנ"ל, "לונדון, ירושלים, פתח תקוה: ראשי פרקים בכתיבתה ובהתקבלותה של חנה ברנט-טרגר", **מסכת, חוב' ו, חורף תשס"ז**, 2007, עמ' 87-118.

*

Yaffah Berlovitz, "Hannah Barnett Trager (1870-1943)", **Jewish Women, A Comprehensive, Historical Encyclopedia**, Editors: Paula E. Hyman, Dalia Ofer; Associate Editor: Alice Shalvi, Shalvi Publishing Ltd., Jerusalem, 2006

* זרח ברנט, **זכרונות ממייסד פתח תקוה ובונה נוה שלום**, סודרו והובאו לדפוס, יהודא הלוי שחטר, ירושלים, 1929.

* ב. פרי, "ראשונים (רשימה ביבליוגרפית)", דברי ספרות וביקורת, **הארץ**, 2 ביולי 1926.

* מרגלית שילה, "מבט מגדרי על העלייה הראשונה, על פי סיפורי חנה טרגר", **עיונים בתקומת ישראל**, הוצאת אוניברסיטת בן גוריון בנגב, תשס"ה, עמ' 147-179.

* "The Jewish Free Reading Room", **The Jewish Chronicle**, Feb. 23, 1923

* Sheila H. Katz, **Women and Gender in Early Jewish and Palestinian Nationalism**, Florida, 2003

